

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	Максимова Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinary terms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

3. Сыздық Р. Тілдік норма және оның қалыптасуы. – Алматы: Ана тілі, 2001.
4. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. – Алматы: Дәуір, 2008.
5. Қазақ тілінің ұлттық корпусы. Терминологиялық база. – <http://www.kazcorpus.kz>.
6. ҚР Үкіметі жанындағы Республикалық терминологиялық комиссия. Қазіргі қазақ терминологиясының даму бағыттары. – Астана, 2017.
7. Байтұрсынұлы А. Тіл-құрал. – Алматы: Атамұра, 2018.
8. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі мақалалар. – Алматы: Ғылым, 1999.
9. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Қазақ тіл білімінің терминологиялық қоры. – <http://til.gov.kz>.
10. Әміров Р. Жаңа терминдерді қалыптастыру принциптері // «Тіл және қоғам» журналы, 2020, №3.

ӘӨЖ 808.5

ЖАСТАР ТІЛІНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІҢ ӘСЕРІ

Мадиярова Дариға Мадиярқызы

dariga.madiyar@mail.ru

7M01717 – «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығының 1-курс магистранты,
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.к., профессор м.а. Г.Б. Мамаева

Тіл – ұлттың айнасы, ойлаудың, мәдениеттің, рухани байлықтың негізгі тірегі. Ана тілін ардақтау, оның тазалығын сақтау – әрбір азаматтың парызы. Қазақ халқы үшін тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ұлттық болмыс пен руханияттың басты белгісі. Осыған орай, тіл мәдениеті мәселесі әрқашан өзекті болып қала бермек. Тіл мәдениеті – сөйлеу мен жазудағы сауаттылық, ойды жүйелі жеткізу, сөздерді орынды қолдану мен тілдік нормаларды сақтау. Тіл арқылы біз ғылым мен өнерді, ұлттық тарих пен мәдениетті меңгереміз, әлемдік өркениетке өзімізді танытамыз. Тіл мәдениетінің ең маңызды мәселелерінің бірі – сөз тазалығы. Бұл жайында А. Байтұрсынұлы: «...Біздің мықтап қашатынымыз – жатшылдық (жат сөзшілдік)... Біз сияқты мәдениет жемісіне жаңа аузы тиген жұрт өз тілінде жоқ деп, мәдени жұрттардың тіліндегі даяр сөздерді алғыштап, ана тілі мен жат тілдің сөздерін араластыра-араластыра ақырында ана тілінің қайда кеткенін білмей айырылып қалуы ықтимал», – деген еді [1]. Жаһандану дәуірінде көптеген шет тілдерінің ықпалы күшейіп, қазақ тіліне өзге тілден енген сөздер ретсіз қолданылып келеді. Сондықтан жаңа ұғымдарды қалыптастыру кезінде ана тілінің байлығына сүйену маңызды. Таза сөйлейтін адамның ойы да жүйелі, анық болады. Бұл туралы М. Балақаев: «Тіл мәдениеті дегеніміз – тілдік тәсілдердің ширау, жетілу дәрежесі. Сонымен қатар, ол тіл жұмсаудағы ізеттілік, сауаттылық қана емес, тілдік тәсілдерді, фонетикалық, орфографиялық, орфоэпиялық, морфологиялық, синтаксистік, стильдік құбылыстарды ұқыпты, дұрыс қолдану дағдысы», – дейді [2]. Р. Сыздықтың пікірінше: «Тіл мәдениеті дегеніміз – сөздерді дұрыс орнымен қолдану (лексикалық), дұрыс құрастыру (синтаксистік), дұрыс қиюластыру (морфологиялық), дұрыс дыбыстау (орфоэпиялық), сауатты жазу (орфографиялық), тілді әсерлі етіп жұмсау (лингвостилистикалық) нормаларын ұстану, орнықтыру, жетілдіру», – деп тұжырымдаған [3]. Бұл мәселеге қатысты Н. Уәли: «Тіл мәдениеті дегеніміз – сөйлеудегі, жазудағы сыпайылық, ізеттілік қана емес, сонымен қатар айқын ойлылық, сөзді дәл айыру шеберлігі, сөйлеу өнеріне шыныққандық», – деп анықтама береді [4]. Яғни, адамның тілдік сауаттылығы оның сөзді орынды

қолдануымен, ойды жүйелі жеткізуімен, тілдік құралдарды дұрыс пайдалануымен анықталады. Осы тұрғыдан алғанда, тіл мәдениеті – жеке адамның ғана емес, тұтас қоғамның тілдік деңгейін айқындайтын маңызды көрсеткіш.

Тіл мәдениетінің төмендеуі әсіресе жастар арасында байқалады. Олардың сөйлеу тілінде «*как будто*», «*именно*», «*сотка*», «*потому что*» сияқты шет тілінен енген сөздер жиі кездеседі. Сонымен қатар, қазақша сөздерді өзге тілдердің дыбысталуына қарай өзгертіп айту үрдісі пайда болды. Мысалы, «біз жақ» деген сөздің «би йақ» деп бұрмалануы қазақ тілінің табиғатына сай емес. Бұндай үрдістер тілдің табиғи заңдылықтарын бұзып, ана тіліміздің тазалығына нұқсан келтіреді. Қазіргі жастар тіліне әсер ететін басты себептердің бірі – ғаламдық ақпараттық кеңістіктің ықпалы. Әлеуметтік желілер мен ғаламтордың ықпалымен жастардың сөйлеу мәнері де өзгеше сипатқа ие бола бастады. Әсіресе, ағылшын тілінен енген сөздер күнделікті қарым-қатынастың бір бөлшегіне айналған. Мұндай сөздер ортақ мәдениетті қалыптастырып қана қоймай, белгілі бір ұғымдарды қысқа да нұсқа жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, сыныптағы ең сымбатты немесе тартымды баланы оқушылар «*краш*» деп атайды. Бұл сөз бастапқыда әлеуметтік желілерде өзіне ұнайтын адамды сипаттау үшін қолданылғанымен, қазір кез келген сүйікті кейіпкерге, жұлдызға немесе сыныптасқа қатысты айтыла береді. Тіпті, қыздарға «*крашиха*» деп еркелете атау да сәнге айналған. Кейбір жастар әңгіме барысында өзгелердің әрекетінен ұялып кетсе, оны «*кринж*» деп сипаттайды. Мәселен, біреу сахнада қобалжып, сәтсіз қылық көрсетсе немесе біртүрлі киінсе, оны көргендер: «Қап, анау бір кринж болып кетті ғой!» деп күледі. Жастар ортасында «*токсик*» сөзі де жиі айтылады. Әдетте, бұл сөз әрдайым негативке жақын, айналасына жайсыз атмосфера сыйлайтын адамдарға қатысты қолданылады. Мұндай адамдар сәл нәрсеге ашуланып, кикілжің тудыруға құмар келеді. Ал белгілі бір жағдай тым оңай болған кезде «*иззи*» деген сөзді қолданады. Мысалы, біреу тесттен жоғары балл алып жатса, достары: «Бұл тест изи болды ғой» деп мақтанып айтып жатады. Керісінше, көңіл-күй көтеріңкі, ортада ерекше жылулық болса, оны «*вайб*» деп атайды. Жастар арасында «Бұл жерде нағыз достық вайб сезіледі» деген тіркесті жиі естуге болады. Әлеуметтік желілердегі танымал жұлдыздар мен трендтерге қатысты сөздер де көп қолданылады. Мысалы, «*хайп*» – бір нәрсенің айналасындағы шулы атақ, назар аударту. Жастар арасында танымалдылық үшін түрлі әрекеттер жасау «*хайп қуу*» деп аталады. Кейде адамдар әлеуметтік желіде жағымсыз пікір білдіріп, басқаларды сынап жатады. Мұндай жандарды «*хейтер*» деп атайды, ал олардың жағымсыз пікірін «*хейт*» дейді. «Мына видеоны хейтерлер хейтке көміп тастапты» деген сөйлемді жиі естуге болады. Жастар күлкілі жағдайды бір сөзбен сипаттағанда, «*рофл*» дейді. Біреу ойламаған жерде қызық әзіл айтып қалса, «Ой, нағыз рофл болды ғой!» деп күлуі мүмкін. Күнделікті қарым-қатынаста жылдам әрекет ету үшін қысқа да нұсқа сөздер қолданылады. Мысалы, «*Гоу, достар!*» деген шақыру «*жүр, кеттік*» деген мағына береді. Ал біреу ерекше таңғаларлық оқиға айтып берсе, тындап отырған жастар: «Осы шын ба? Бұл нағыз трэш қой!» деп таңданыстарын білдіреді. Жастар арасында тағы бір жиі қолданылатын сөз – «*инсайд*». Егер біреу жаңалық білсе, «Маған инсайд келді, ертең үлкен өзгерістер болады!» деп айтатындары бар. Мұндай шұбарланған сөйлеу дағдысы жастардың әдеби тілден алшақтауына, ойын дұрыс әрі нақты жеткізе алмауына әкеледі. Ойлау жүйесі бұзылған сайын, тілдік қорымыз жұтандай береді. Мұндай құбылыстың алдын алу үшін, ең алдымен, жастардың тіл мәдениетіне ерекше көңіл бөлу қажет. Б. Момынова жастар тіліндегі мұндай құбылыстарды тілдік нормадан ауытқу ретінде бағалай отырып, оның себептерінің бірі ретінде жаһандану үдерісін атап көрсетеді. Сонымен қатар, жаргондар мен бөгде тілдік элементтердің белсенді қолданылуы қазақ тіліне ғана емес, жалпы ұлттық ойлау жүйесіне де ықпал ететіні анық. Жастар арасындағы шетел сөздерін араластырып сөйлеу, қысқа әрі бейресми тіркестерді қолдану олардың сөйлеу мәдениетіне кері әсер етеді. Бұл ретте, тіл экологиясы мәселесі алдыңғы қатарға шығады, өйткені тілді бөгде элементтерден қорғау, оның табиғи қалпын сақтау – ұлттың рухани тұтастығы мен мәдени дербестігін қамтамасыз етудің

маңызды шарттарының бірі. Сондықтан жастардың тілдік қолданысын ұлттық мәдениет негізінде қалыптастыру, әдеби тіл нормаларын сақтау дағдыларын дамыту – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі. Бұл орайда ата-ана тәрбиесі, мектеп бағдарламалары, бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы ерекше рөл атқарады. Егер қоғамда тіл тазалығына, оның дұрыс қолданылуына жеткілікті деңгейде көңіл бөлінбесе, келешек ұрпақтың тілдік санасы әлсіреп, ұлттық құндылықтарға немқұрайлы қарау қаупі артады. Демек, жастардың тілі мен сөйлеу мәдениеті тіл экологиясының маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылып, оны сақтау үшін кешенді шаралар қабылдануы қажет.

Қазақ тілі – сөздік қоры мол, көркемдік қуаты жоғары тіл. Бірақ кейбір адамдар қазақ тілін жетік меңгермегендіктен немесе өз тілінде сөйлеуді ар санап, өзге тілдің дайын сөздерін қолдануға бейім. Бұл – қазақ тілінің дамуына кедергі келтіретін құбылыс. Осыған байланысты ғалымдар сөздерді дұрыс қолданудың маңыздылығына назар аударған. М. Балақаев: «Ана тілін жақсы білу – әркімнің азаматтық борышы. Егер әрбір сөзді орнымен жұмсай біліп, айтқан ой мазмұнды, нысанаға дәл тиетіндей ұғымды шығып, тыңдаушысын баурап алардай әсерлі болса, ана тілінің құдіреті сонда ғана сезілер еді», – деп атап көрсеткен [4]. Тілдің мәдениеті мен тазалығын сақтау – ұлт болмысының айқын көрінісі. Ұлы Абайдың «Кісіге қарап сөз алма, сөзіне қарап кісіні ал» деген нақыл сөзі бекер айтылмаған. Адамның сөйлеу мәнері, сөз саптауы – оның мәдениетінің көрсеткіші. Әдеби тіл нормаларын сақтай отырып сөйлеу – әрбір азаматтың жауапкершілігі. Бүгінде жастардың сөз саптауы ғана емес, үлкендер тарапынан да сөз мәдениетінің төмендеп бара жатқанын байқауға болады. Бұрын әжелеріміз немерелерін «айналайын, құлыным» деп еркелетсе, бүгінде «мой внучок», «доча», «боташка» деп сөйлеу үйреншікті жағдайға айналды. Мұның бәрі қазақ тілінің табиғи қалпын өзгертіп, тілдік ортаға кері әсерін тигізеді.

Тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ол – ұлттың тарихы, мәдениеті, рухани өзегі. Ұлы тұлғаларымыздың, ғалымдарымыздың еңбектеріне зер салсақ, барлығы тілдің тазалығына ерекше мән берген. А. Байтұрсынұлының «Тілі жоғалған ұлттың өзі де жоғалады» деген сөзі әлі күнге дейін өзекті. Тілдің болашағы – оны қолданатын ұрпақтың санасына байланысты. Сондықтан бүгінгі ұрпақ қазақ тілінің қадірін түсініп, оны таза әрі көркем түрде қолдануды үйренуі тиіс. Қорытындылай келе, ана тіліміздің тазалығын сақтау – әрбір қазақ азаматының парызы. Бүгінгі жастар ана тілінің байлығын терең меңгеріп, әдеби тіл нормаларын сақтай отырып сөйлеуді дағдыға айналдыруы қажет. Тіл мәдениеті жоғары болған сайын, ұлттың болашағы да жарқын болмақ. Ұрпақ сабақтастығын үзбей, қазақ тілінің шынайы құндылығын сақтау – біздің басты міндетіміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Байтұрсынұлы А. Шығармалары: Өлеңдер, аудармалар, зерттеулер. – Алматы: Жазушы, 1989. – 320 б.
2. Балақаев М. Қазақ тілінің мәдениеті. – Алматы, 1971. – 144 б.
3. Сыздық Р. Тілдік норма және оның қалыптасуы. – Астана: Елорда, 2001. – 230б.
4. Уәли Н. Сөз мәдениетінің ғылыми – теориялық негіздері: филология ғылымдары докторы атағын алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2007. – 242 б.